

НАУКОВІ ХРОНІКИ

Олена Маленко

УНОРМУВАННЯ, РОЗНОРМУВАННЯ ТА ПЕРЕВНОРМУВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ЧАС І ТЕНДЕНЦІЇ, НАБУТКИ Й ПЕРСПЕКТИВИ

Наукова осінь у харківських філологів розпочалася незвичайним проектом – міжнародною конференцією з питань унормування української мови (*Унормування, рознормування та перевнормування української мови* (18–19 вересня 2015), організованою й проведеною за партнерством Санкт-Галенського університету (Швейцарія), Харківського історико-філологічного товариства (голова – професор Ігор Михайлин) і Харківської обласної організації Національної спілки письменників України (голова – Анатолій Стожук). Ідея проведення й організація цього мовознавчого форуму належить Сергію Вакуленку – відомому в Україні й далеко за її межами харківському лінгвісту (Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди, кафедра української мови), доктору філософії, шанованому європейському славісту.

Широке коло наукових соратників, колег і симпатиків, знання багатьох мов, викладання в знакових університетах Європи дозволило пану Вакуленку запросити до Харкова учених, які переймаються питаннями історії української мови, її суспільного статусу й функціонування на різних теренах України в діахронії-синхронії, процесами нормування, правописного усталення, лексикографічного, соціолінгвістичного й соціокультурного буття нашої мови. Тобто відбулася зустріч занурених в означену проблематику фахівців, які ґрунтовно вивчають українську мову в динаміці її лінгвістичного впорядкування й унормування з огляду на історичний та геополітичний контекст й ідеологічні тенденції доби. Модерували роботу секцій Роман Трифонов і Наталія Шербакова, спонукаючи присутніх до наукової рефлексії щодо окреслених у виступах питань.

Із цікавими й полемічними доповідями виступили представники різних українських та європейських університетів – професор Микола Лесюк (Івано-Франківськ), професор Людмила Ткач (Чернівці), професор Міхаель Мозер (Відень), молоді науковці Вікторія Піддубна, Наталія Карікова, Катерина Карунік (Харків), Ляура Ораці (Падуя), Людмила Підкуймуха (Київ).

Розпочав діалог про важливі для української мови проблеми Сергій Вакуленко з темою «Загальні тенденції в унормуванні української мови (1928–2015)», у якій було подано науковий коментар щодо геополітичної ситуації на українських землях у часі, а також окреслено основні тенденції формування правописних і лексичних норм української мови у 20-тих роках

XX століття в різних традиціях, насамперед радянській, галицькій, закарпатській, буковинській.

Спіраючись на тезу А. Кримського про існування двох моделей української мови — російську й австрійську, на думки О. Курило про пріоритет народної основи у формуванні української літературної мови (автентичної на протигагу зросійшеній), Сергій Вакулєнко розгорнув власні міркування про стан і специфіку унормування української мови в різних правописах відповідно до часу й простору — від «кулішівки» й «желєхівки» до таких, як «Головніші правила українського правопису Всеукраїнської Академії Наук» (1921), «Правописні правила Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові» (1922), харківський правопис (1928), «скрипниківка» (1929), чинний український правопис. Переконливості цьому повідомленню додав ілюстративний матеріал з правописних статей та словників того часу. Поставлені за тим питання й озвучені ремарки учасників конференції та мовознавців з різних університетів міста засвідчили зацікавленість презентованою Сергієм Вакулєнком темою і наявність власних міркувань наукової спільноти щодо цієї проблеми.

Тенденції в українському правописі, словникарстві й мовному оформленні преси 30-тих років XX ст. були окреслені у виступах доцента ХНПУ імені Г.С. Сковороди Вікторії Піддубної («Лексичні полонізми в «Українсько-російському словнику» Овсія Ізюмова (1930 р.)» та славіста Ляури Ораці з Падугі «Український правопис і мовна політика міжвоєнного періоду (за матеріалами газети «Вісті ВУЦВК» 1933 р.). Основними питаннями для наукової рецепції в цих виступах стали тенденції формування словникових статей в українсько-російських словниках із зазначенням джерел походження тих чи тих українських слів, а також спрямованість загальної мовної політики УРСР щодо правописних і лексичних норм української мови, на які спиралися видавці газети «Вісті ВУЦВК».

Виступ професора Миколи Лєсюка з Івано-Франківська був присвячений стану української літературної мови Галичини в I половині XX ст. Окреслюючи тогочасну мовну ситуацію на галицьких землях і зусилля західноукраїнських мовознавців щодо стратегій і тактик правописного унормування української мови, професор Лєсюк наголосив на прагненні лінгвістів-галичан зберегти природне звучання української мови в правописі слова, отже, наблизити літературну мову до зразків живого народного мовлення. Ця настанова вповні корелює з озвученою на конференції тезою Юрія Шевельова «Правопис не мусить воювати з мовою».

Галицьку тему продовжила аспірантка Києво-Могилянської академії Людмила Підкуймуха, яка презентувала доповідь «Українська лексика міжвоєнного Львова в історичному і соціокультурному аспектах (на матеріалі художніх текстів)». Будучи родом зі Львова, орієнтуючись у мовній ситуації міста, доповідачка прокоментувала лексико-семантичні особливості львівського койне відповідно до його соціальних різновидів (батьярський жаргон, школярський та ін.) і конкретизувала аспекти його використання в художніх

текстах галицьких митців. На думку пані Людмили, уживлення галицизмів у сучасний художній і комунікативний дискурс сприятиме розширенню українського лексику, додасть мовленню оригінальності, свіжості, експресивності.

«Українська мова на Буковині в контексті політичної та соціокультурної ситуації 1918-1940 рр.» – тема виступу професора з Чернівців Людмили Ткач, яка прокоментувала потужність українського шкільництва на Буковині початку ХХ ст., а за тим активну й послідовну румунізацію краю, що зумовило українсько-румунський білінгвізм. Попри ці процеси українська мова на буковинських землях не занепала завдяки творчій і громадській діяльності крайових письменників, зокрема О. Кобилянської, В. Кобилянського, І. Синюка, І. Діброви та ін.

Професор із Відня Міхаель Мозер (автор відомої книги «Причинки до історії української мови», 2008) ознайомив присутніх з доповіддю «Граматики «руського языка» й української мови в чехословацькій Підкарпатській Русі й угорському Підкарпатті (1919-1945 рр.). До наукового аналізу були залучені граматики Августина Волошина, Івана Панькевича, Августина Штефана й Івана Васька, Ярослава Неврлі, Георгія Геровського, Івана Гарайди. Професор Мозер прокоментував наукові засади, на які спиралися означені граматики, і подав фрагменти термінологічного глосарію, використаного в кожній з граматик.

Про стан української літературної мови за радянської доби (1920-1990) в аспекті її нормалізації, рознормалізації й перенормалізації йшлося у виступі Наталії Карікової з Харкова, яка окреслила основні тенденції цих процесів відповідно до ознак доби, політичних та ідеологічних настанов в Україні. Її доповідь відзначалася неабиякою ґрунтовністю; у дискусії професор Мозер навіть порекомендував розширити її до розмірів монографії.

Наснажив на дискусію виступ аспірантки Катерини Каруник (Харків) – «Полемика київських академічних мовознавців з діаспорними науковцями в 1960-1980-х рр.: проблеми корпусного планування української мови». Особливо гарячі суперечки точилися навколо питання (на якому особливо наголошував колись Юрій Шевельов) про пом'якшення чи непом'якшення в літературній вимові приголосних перед /i/, що постало з /и/ або з /о/.

Загалом ця конференція виявилася продуктивною у висловлених її учасниками думок і припущень щодо проблем і перспектив унормування нашої мови (активну участь в обговоренні нагальних питань унормування взяли професори Олена Олексенко, Олена Маленко, Володимир Калашник, Ігор Михайлин). Гострі питання, влучні ремарки, цікава прикінцева дискусія засвідчили потребу в цій науковій комунікації, адже йдеться не лише про аналіз того, що маємо як спадок наукових напрацювань попередників, а й про майбутнє української мови в її суспільному функціонуванні, тобто виконанні цілої низки важливих державницьких і соціокультурних місій.

Ще раз висловлюємо велику подяку організаторам конференції.

Маленко Олена Олегівна – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри українознавства і лінгводидактики, Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди. Україна, 61168, м. Харків, вул. Блюхера, 2.

E-mail: malena-o@yandex.ua

<https://orcid.org/0000-0003-4753-0036>

Malenko Olena Olehiivna – Doctor of Philology, Professor, Head of the Ukrainian Studies and Applied Linguistics Department, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University. Ukraine, 61168, Kharkiv, Bliukhera Str., 2.